Љубивоје СТОЈАНОВИЋ

УДК 2-1

Православни богословски факултет у Фочи

27-1

Универзитет Источно Сарајево

- прегледни научни рад -

Висока школа струковних студија за васпитаче у Вршцу

ТЕОЛОШКО ПРОМИШЉАЊЕ СРЕЋЕ КАО СТВАРАЛАЧКЕ УСПЕШНОСТИ И ОТУЂЕЊА КАО НЕСТВАРАЛАЧКЕ САМОВОЉЕ

Сажетак: *Човек је слободна личност – биће које непрестано тражи меру и смисао. Често се суочава са многим странпутицама које је могуће превазилазити само сталним стицањем нових знања о животу која подстичу просвећену религиозност. Погрешна религиозност као страх од већег и мањак жеље за новим сазнањима, у стању самоуверености, доводе до унутрашње дисхармоније, која се пројектује у све животне односе. Због тога је важно и потребно да човек буде непрестано креативан и прогресиван, трудећи се да негује културу дијалога тако што ће другост других уважавати без предрасуда. Провера стварне успешности у томе требало би да буде степен спремности да се прихвати закључак: „Слажемо се да се не слажемо“, без осећања угрожености и без потребе за доминацијом и дискриминацијом. Тада ће све међуљудске комуникације добити своју смислену пуноћу јер нико неће бити оптерећен потребом за отуђењем и затварањем у себе. Тако сви заједно успевамо у подвигу и пројекту отворене антропологије и радосног космоизма.*

Кључне речи: *човек, отуђење, креативност, комуникација, теологија.*

Уводне напомене

Божији призив и благослов човеку је да буде „господар твари“ (Библија, 2010: 1. Мојс. 1: 26), али човек је то одмах на почетку историје лакомислено одбио, „заменивши истину Божију лажју“ (Библија, 2010: Римљ. 1: 25). Бог човека због тога није оставио „... јер Бог је љубав ... У томе се показује љубав Божија према нама што је Бог Сина свог јединородног послао у свет да живимо њиме“ (Библија, 2010: 1. Јн. 4: 8-9). Знајући ово, човек искрене и трезвене вере успешно превазилази стереотипе које ствара јуридичка религиозност, која инсистира на дистанци Бог – човек тако што човека представља као „грешног роба“ коме је све ускраћено. То не пише у библијском новозаветном тексту, али није мали број верника који погрешно читају и тумаче Библију. Они као да заборављају оно што Син Божији, Христос Спаситељ, јасно говори:

Ја дођох да живот имају и да га имају у изобиљу (Библија, 2010: Јн.10:10).

Јасно је, дакле, да Бог подстиче човеково стваралаштво у сваком погледу, па самим тим и његову срећу и успешност. Знајући ово, ми веру доживљавамо као прогресивну и креативну стварност, а не као сметњу нашој стваралачкој слободи. Важно је у свему томе имати јасно и тачно знање о Богу и себи у контексту богочовечанског заједничења, које је човек на почетку историје занемарио. Одустао је од Бога, али Бог не одустаје од човека, стрпљиво га позива у заједницу не желећи да било шта изнуди насилно. Због тога све чини лично, а не путем наредби, очекујући од човека драговољно пристајање. За то су човеку потребни и вера и знање, јер је једино тако могуће да он на прави начин разуме своје животно стваралаштво у спасоносном контексту вере. То јасно осликавају речи:

Хришћански дух је поставио трагедију на простору огромних мера и ослободио је скучених оквира јелинске старине. Заиста, богословље није на задовољавајући начин искористило ову истину ... истина је да се човек после трагичног сукоба са својим Творцем, обрео као роб природе ... треба изнова да пређе пут стваралачког усавршавања, односно да доспе до подобја Божијег ... али, човек не би требало да се упути ка некаквом рају који је у прошлости, него треба да настави рајским путем будућности ... треба да превазиђе отуђено биће, прелазак у ништавило и егоцентричност ... борбен и стваралачки човек поседује способност разликовања и самопознања, чак и кад је подложен било каквим слабостима ... (Мацукас, 2005: 124-126).

Из наведеног јасно видимо потребу да човек буде слободан од свих недоречености и спреман да се бори у себи и само против себе, а не против других. Тад је стварно „борбен“, док је у супротном ратоборан и неуспешан. Тада није наиван да подлегне идеји испаштања и умилоствљевања, која обесмишљава веру и Бога представља као суровог и увређеног диктатора, што Он није и не може бити. Бог је Отац који нас воли неизмерно и безусловно. Онда кад то разумемо, наша вера је просвећена, живот осмишљен и стваралаштво успешно. Нажалост, постоје извесне предрасуде, како код појединих верника, тако и код оних који тврде да не верују. Свако од њих истиче неке своје разлоге које не би требало уопштавати и приписивати било којем колективитету, већ само онима који не могу да се ослободе недоречености сопственог субјективизма и колективног егоизма. Таквима је често мера њихове среће несрећа других, а мера индивидуалне успешности неуспех неистомишљеника. Тако нешто бесмислено је и неумесно у свим људским релацијама, од идеолошких до етничких и религијских, у делу вере то је велико огрешење верника. То се исказује оним чувеним коментаром: „Има Бога!“, који изговарају појединци онда кад чују да се догодило нешто лоше некоме ко им није „по мери“. Такви „верници“ Бога доживљавају као некога ко треба да угрожава људску слободу и доноси несрећу. Тешко је, скоро немогуће, у оваквој ситуацији промишљати и разумети срећу и успех на прави начин, јер је ту све сведено на бесмисао и испражњеност под теретом борбе за опстанак.

Човек – вољено дете Божје и богопостављени господар створења

Човек је призван да живи у заједници са Богом, није бачен на земљу да се сналази. Он је сам изабрао да живи радећи у „у зноју лица свога“ (Библија, 2010: 1. Мојс.3: 17) јер није добро разумео благослов да „напуни земљу и овлада њоме“ (Библија, 2010: 1. Мојс.1: 28). Човеково одбијање Божјег благослова није умањило Божје човекољубље, него је човек сам себи ускратио велике дарове. Међутим, Бог ни тада не одустаје од човека, и то тако што не губи стрпљење да би поступао насилно. Отвара му нове могућности тако што Син Божји постаје човек не престајући бити Бог. Та богочовечанска динамика вере само онда кад човек убеди себе у стварност неистрошиве љубави Божје његова вера је неоптерећена, осмишљена је умесном надом. Верујући на такав начин, човек зна да Бог ништа не чини насилно, увек је за свакога отворен и према свима добронамеран и стрпљив. Због тога остаје нејасно зашто појединци који мисле да верују не могу да се ослободе унутрашњег страха и незнања и не могу да победе несигурност постојања. Под сталним су притиском због сопствене неостварености и, што је најгоре, они то своје стање проглашавају врхунским доживљајем вере. Неки међу њима сматрају да је грех бити срећан на земљи, која је по њима „долина плача“ којом управља „кнез овога света“ – сатана, а не Бог и човек као богопозвани цар свега створеног. Заправо, тврдња о „власти“ ђавола над створеним светом хули на Божје стваралаштво и одрицање од добре Божје творевине, коју Бог као такву види од самог почетка постојања твари (Библија, 2010: 1. Мојс.1: 31). У вези са наведеним, важно је и потребно знати и следеће:

Хришћанска традиција нам каже да је добро све што постоји, с обзиром да је дело Божије. То ипак није морална оцена, већ метафизичка очигледност која се заснива на дефиницији Бога као Творца и савршеног бића. Зло није посебна врста битисања већ чиста негација, одсуство добра ... Могу да чиним зло, али као биће, божанско створење, ипак не престајем да будем добар у метафизичком значењу. То ме не оправдава нити штити од осуде ... (Колаковски, 2009: 218).

Ради се, дакле, о потреби да се реално промишља проблем зла као небића, које нема никакву моћ над нашом богодарованом слободом. Људи и пали анђели чине зла дела, али тиме не угрожавају Бога и Његову љубав, већ сами себе обесмишљавају. Важно је, дакле, имати исправан приступ Богу и Божјој творевини, разумети вером улогу човека у свему томе и у контексту тога промишљати човеков пад, који је и читаву творевину довео у тешко стање. Али то није безнађе, него је „стрпљиво чекање усыновљења и избављења“ (Библија, 2010: Римљ. 8: 22-25). Све овде наведено представља важне стваралачке претпоставке које доприносе исправном разумевању среће и успеха у човековом животу. Наравно, дуг је пут до остварења овога и тешко је све ово стећи као добро искуство живе вере, а још теже очувати га до краја. Због тога је неопходна стална прогресија одговорног оптимизма који истовремено промишља и нова питања и нове одговоре.

То подразумева стварну отвореност према свим људским виђењима и разумевањима среће и успешности. Тај стваралачки плурализам није етички синкретизам који би довео у безизлаз неразликовања добра од зла и бесмисао насиља већине над мањином. Реч је о превазилажењу јуридикализма који етичке вредности своди на сурове мере, бесмислено обезличавајући личносне релације Бог – човек; човек – човек и човек – творевина.

Човекова срећа и успех у историји

Бог жели да човек буде срећан и успешан, и у томе му помаже – не спречава његово стваралачко напредовање. Због тога све оне појаве у којима појединци у име вере спутавају једни друге у животној прогресији треба промишљати као самовољне поступке неодговорних појединаца. То не може бити воља Божја, јер Бог жели да свако по својој слободи промишља и поступа. Наравно, то никако не треба разумети као Његову равнодушност и незаинтересованост за човека. Реч је о уважавању слободе, без које ниједно дело нема стварни смисао. Отуда слободно можемо рећи: да би био срећан и успешан, човек претходно мора да разуме и прихвати своју слободу у пуноћи одговорности и стваралачког оптимизма. То није нимало лако, што се види из вишевековне човекове борбе са собом и својим мишљењима и поступцима у вези са питањима везаним за срећу и успех. Већ на самом почетку историје видимо људски промашај изражен кроз прародитељску идеологију равнобоштва као велику човекову обману о срећи и успеху. То је даље настављено стидом, сакривањем и изговарањем, а окончано је беспућем и изласком из живота у смрт (Библија, 2010: 1. Мојс. 3: 1-24). Прворођени човек Каин помислио је да ће бити срећан ако убије бољег од себе и починио је братоубиство. Тако је самовољно одустао од среће и успеха и постао је скитница, пун страхова и без циља (Библија, 2010: 1. Мојс. 4: 14-16). Људско трагање кроз старозаветне токове описују речи:

- *Таштина над таштинама ... све је таштина* (Библија, 2010: Проп. 12: 8).
- *Човек рођен од жене кратка је века и пун немира ... Измерени су дани његови ... поставио си му међу преко које не може прећи* (Библија, 2010: Јов 14: 1-5).

Антички мудраци тражили су смисао човековог живота на различите начине, али углавном се све сводило на остварење као задовољење одређених животних потреба. То је, ипак, краткомерје, а не права димензија човековог живота. Истине ради, треба рећи да је у скоро свим таквим поставкама приметна саможивост, што нам даје за право да у свему таквом препознамо „Каинов комплекс“ (Сонди, 2013: 55), који човечанство на различите начине продужава кроз векове. Јер, ако су тренутна наслада и чулно уживање показатељи среће и успеха, како је већ у 5. веку пре Христа тврдио Аристип из Кирене, онда саможиви човек уклања све пред собом да би то и остварио. Избегавајући бол, тескобу и несрећу, човек са

таквим животним опредељењем спреман је да све које прогласи сметњом уклони с пута. Не види бесмислицу свођења себе само на нагоне, а другога на објекат који ће себи прилагођавати. Све је ово даљим повлађивањем сопственим нагонима довело до **хедонизма** – уживања као јединог пута и начина остварења среће и успеха, који истрајава на различите начине кроз векове. Демокритове и Епикурове теорије о **унутрашњем миру** као показатељу среће и успеха немају моћ да човека одвоје од хедонистичке једностраности. Аристотел и његов „божански елемент“ у човеку, који омогућава „савршену дужину живота“, на неки начин гледа даље од гроба и жели више од пуког рађања и умирања. То је препознавање човека у дубљем контексту, и то би требало промишљати као отвореност древног мислиоца за узвишеније промишљање о човеку.

Ипак, у већини случајева код древних мудраца кратковекост и пролазност крајње су одреднице којима се човек самопроглашава несрећним и неуспешним, јер „све тече“, како је говорио Хераклит, древни антички философ. На први поглед, старозаветна библијска и античка мисао имају сличне поставке о људском постојању, али није тако јер старозаветни мудраци иду даље и човека виде у вечности као крајњој одредници човековог постојања. То није вешта компензација за историјске неуспешности, него је коначно остварење као природни продужетак свега доброг што у себи садржи историјско стваралаштво. Старозаветни праведник Јов о овоме веома јасно расуђује:

... и кад издахне човек, где је? Кад умре човек хоће ли оживети? Све дане времена које ми је одређено чекају докле ми не дође промена. Зазваћеш ме и ја ћу ти се одазвати, дело руку својих пожелећеш ... гроб ће ми бити кућа; у тами прострећу постељу себи ... И где је сад надање моје. Надање моје ко ће видети? ... Али знам да је жив мој Искупитељ и напоследку ће стати над прахом. И ако се ова кожа моја и рашчини, опет ћу у телу свом видети Бога. Ја исти видећу Га и очи моје гледаће Га, а не друге ... (Библија, 2010: Јов 14: 10-15; 17: 13-15; 19: 25-27).

Све док не превазиђе слабомерје кратковекости, човек неће бити у могућности да исправно разуме шта је срећа и шта значи бити стварно успешан. Остаће у стању сталног страха од губитка и нестајања, што га најпре своди на борбу за опстанак, преживљавање, да би коначно све преусмерио на уживање. То је беспуће самоистрошења коме се човек неминовно предаје кад престане да промишља своје постојање у вечном контексту. Овим беспућем иде човек кроз све претходне векове и ићи ће и у наредним вековима, све док не почне да схвата своје постојање у дубљем и узвишењем контексту. То, наравно, никако не значи негацију времена и историјског стваралаштва, ради се о осмишљавању свега овоземаљског указивањем на добре могућности човека и свега створеног. Ради се о подизању човека из безизлаза у који саможиво улази повезујући своју срећу са оним што има или нема, не желећи да се пита ко је он и који је смисао његовог постојања. Овде могу и поједини верници ући у самообману тиме што свој однос са Богом и другим човеком не могу да ослободе од своје себично-

сти. То је самообезличавање у коме се Бог доживљава као апстракција, а не као стварна Личност – Љубав. Другом човеку приступа се из перспективе себичног интереса, а не у стварности обостране боголикости. Тада се све своди на умилоствљене јачег и насиље над слабијим, по систему: „кога је молити није га срдити“. Тада, кад се „онај кога не треба молити“ препознаје као легитимна мета насиља, што доводи до безизлаза и поред формалне вере, испаштање се проглашава прихватљивом чињеницом, а умилоствљене потребним процесом у делу вере. Тако се не тражи и не налази срећа, и ту нема успеха јер свако својим незнањем постаје уплашен у себи и окрутан према „слабијима“ од себе. Једини циљ живота постаје потреба да имамо што мање себи надређених, а што више себи подређених. Човек често постаје збуњен различитим информацијама и потребно је „... раскринкати страх од таквог ‘супермаркета’ етика, религија, виђења света – страх који сви у извесној мери осећамо ...“ (Ватимо, 2008: 83). То је могуће постићи трезвеним приступом животу, који би требало да буде једини начин комуникације искрених верника међу собом и са другим и другачијим. Да би то било успешно, важно је знати и следеће:

Човек се константно расипа ... непрестано мења улоге и нема осећај да је иједна његова. Креће се разбијеном површином друштвеног живота и тако губи своју интиму и ставља на коцку свој идентитет ... последице социјализације нису истоветне, него се разликују од човека до човека ... код чланова једног друштва разликују се три имагинарна типа: конзервативац, бунтовник и стваралац. Конзервативни тип лако прихвата вредности, правила, начела и принципе као датости обликоване у прошлости. Бунтовник одбија да се са њима сагласи и жели да их оповргне и на њихово место постави нове. Стваралац са опрезом прихвата чињенице друштвеног живота, уочава њихову креативну вредност и покушава да их побољша ... (Манзаридис, 2011: 94).

Иако није могуће све људске ставове и навике тачно систематизовати, наведени подаци ипак дају добре информације о човеку и његовој борби са собом. Од те борбе зависи степен остварења у заједници и због тога је знање о три наведена типа добра основа за стваралачко преиспитивање себе и других. Ту је важно знати и то да сваки човек често мења своје ставове и тако није могуће да буде заточеник само једног од наведених типова или стања. Ко пристане да остане у стању конзервативца или бунтовника, не трудећи се да буде стваралачка личност, ризикује да постане жртва масификације и остане пасивни следбеник туђих или својих идеја. Тада постаје неделатни песимиста који лута по беспућима анархизма да би се на крају суновратио у нихилизам.

Богочовечанска стварност

Хришћански оптимизам темељи се на реалним основама вере у Богочовека Христа Спаситеља света Који себе дарује за друге. Он је Бог Син Божји, није верски лидер који захтева од следбеника лојалност и покорност, него је наш старији брат који је гарант нашег усиновљења Богу

Оцу у садејству са Светим Духом. Ово је важно знати, јер у недостатку знања ове стварности човек ризикује да буде жртва сопствене неостварености и тада је његова вера обесмишљена. Не живи у пуноћи вере, што га чини бесциљним у себи и насилним према другом и другачијем. То је стање неслободе у којем пасивни следбеник, уместо да живи вером, пристаје на сурову борбу за опстанак, у којој мржња према неистомишљеницима раслабљује за стварну и стваралачку љубав. Због тога је важно добро разумети опомињуће речи:

У свести већине данашњих људи реч вера има врло конкретан значај: прихватање начела и вредности без испитивања ... саглашавање са неком теоријом или учењем које остаје недоказиво. Верујем у нешто значи: прихватам иако не разумем. Приклањам главу и потчињавам се ауторитету који није увек религијски него може бити идеолошки или политички ... Установљена је и парола непознатог порекла ... а она је у ствари претпоставка тоталитарности: Веруј и не истражуј! Треба рећи недвосмислено да такво схватање вере нема никакве везе са смислом који тој речи придаје јудеохришћанско предање ... Ма колико да вера делује као потпуна, увек постоје могућности њеног умножавања и сазревања. Она је динамично, увек „несавршено савршенство“ ... (Јанарас, 2000: 25).

Човек би требало да у богочовечанској динамици вере буде креативни и прогресивни стваралац, а не уплашени следбеник или себични интересија. То је благодатно – подвижничка пуноћа живота у вери. Христос је у јеванђелским порукама и поукама недвосмислено указао на потребу личног остварења човека као слободне и одговорне личности. Понудио је човеку пут среће и успешности, обједињујући то једним именом – блаженство. То је динамично стање сталног узрастања тако што се претходно и наредно стање надопуњују и покрећу даље напредовање. Све почиње самоодрицањем (сиромаштво духом); наставља се ненаситошћу у добру (плач због злодела са сигурном надом, доброделатна ненаситивост), траје даље кроз кротост, милост, чистоту срца, миротворство, стрпљиво подношење неправде и прогона, све са пуном радошћу вере, која је најпотпунија онда кад човек време мери вечношћу. Тада „плата небеска“ представља неистрошиву радост, а не себични интерес изолованог појединца (Библија, 2010: Мт. 5: 1-12). То би требало да буде заједничко одређење многих у историјско-есхатолошком остварењу постојања. Тада сви наши стваралачки подвизи имају могућност стварне корелативности, чак и интегративне потенцијале. Само је потребно све ставити у контекст добронамерности и доброделатности. Због свега тога, у јеванђељу су процесуирани и друга животна питања која се тичу човековог постојања, питање богатства и сиромаштва, питање праштања као важна одредница у разумевању среће и успеха. Основна порука у вези са овим јесте да богатство може бити благослов ако је резултат одговорног стваралаштва (Библија, 2010: Мт.13: 44-52), али кад је богатство последица присвајања и узрок беживотног статизма, то је „безумно богаћење“, док је човек у таквом стању „неразумни богаташ“ (Библија, 2010: Мт. 6:19-21; Лк.12:16-21; 16:19-

31). Дакле, богатство само по себи није и не може бити зло; човеков нестваралачки однос доводи до лошег стања, човек сам себе унесрећује робовањем твари уместо да одговорно управља творевином. Разлог је иступање из стваралачке пуноће у потрошачко-произвођачку једностраност постојања, које се своди на борбу за опстанак. Питање праштања и незлопамћења важна је одредница хришћанског етоса и несводива је само на однос према својем или туђем греху. То је нешто садржајније од бављења само грехом и грешношћу, јер задире у недомисливе дубине и несагледиве висине постојања. То се рефлектује на свакодневицу, где видимо људску оптерећеност потребом да суде једни другима; али се и даље пројектује ометајући човека на путу трагања за дубљим смислом. Будући свестан овога, апостол Павле саветује: „Добро чинити да вам не досади“ (Библија, 2010: Гал.6:9), указујући нам на тај начин на неопходност безусловне незлопамтивости, која је најцелоснија кад је утемељена на свепраштајућој љубави. Све ово свако треба да промисли и оствари у себи, јер ћемо само тако опредељени моћи да разумемо новозаветне поруке:

- *Мири се са супарником својим брзо ...* (Библија, 2010: Мт.5: 25).
- *Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се за оне који вас вређају и гоне ...* (Библија, 2010: Мт.5: 44).
- *Све, дакле, што хоћете да чине вама људи чините и ви њима ...* (Библија, 2010: Мт.7: 12).
- *И ако чините добро онима који вама чине добро, каква вам је хвала?* (Библија, 2010: Лк.6: 33).
- *У свету ћете имати жалост; али не бојте се, ја сам победио свет* (Библија, 2010: Јн.16: 33).

Из наведених јеванђелских извода сазнајемо да је хришћански пут до среће и успеха стално идење напред и непрестано стваралаштво. Није немоћно чекање да нам се нешто догоди без нашег учествовања у стваралачком процесу. Интересантно је и то да у контексту ове теме имамо празнике Срећење Господње и Успеније Пресвете Богородице. То, наравно, не треба површно посматрати и уопштавати по систему површине логомахије. Али, ако уђемо у дубљи смисао догађаја на којима се утемељује логика празника, све ће нам бити много јасније. Видећемо да је сусрет – срастање Бога и човека у темељу самог празника. Тако је боговиђење праведнога Симеона (Библија, 2010: Лк.2: 25-34), за нас хришћане меродавна одредница среће као сусрета са Богом, и то тако што стварно „видимо спасење“ (Библија, 2010: Лк.2: 29-30), трудећи се да превазиђемо све своје умишљености и недоумице. То би требало да додатно осмишљава наш живот, а не да га оптерећује идејом о нашој привилегованој посебности или страхом од губитка, лишавања и нестајања. Срећан је, дакле, онај хришћанин који свој етос гради на препознатој истини о себи и другим људима и свим створењима као „домаћим Божијим и суграђанима са свима светима“ (Библија, 2010: Еф.2: 19). Успех у контексту празника Успенија подразумева превазилажење страха од умирања и надилажење свих недаћа и неу-

спеха. То није бекство из реалног стања у нереално маштарење, него је препознавање човекове славе у контексту „седења са десне стране Оца“. Када знамо да се ово постиже стваралачком упорношћу, а не добија се по инерцији припадања, онда свему приступамо другачије и боље разумемо једни друге. Ту је важно да верујући човек не буде бескомпромисни судија других и неуспешни адвокат Божји. Уместо тога, требало би да креативно тражи дубљи смисао живота и подстиче друге да приступају одговорно животу. На то нас упућују речи:

Када би људи били само слепе животиње, бића која покрећу само елементарни нагони самоодржања и одржања врсте, они се, попут свих других животиња, не би мучили због бесмислености живота и не би тражили његов смисао. Тежња према апсолутном добру, вечном животу и пуноћи задовољења, тежња која лежи у основи те муке и тражења, чежња да нађе Бога, сједини се с Њим и у Њему нађе мир – такође је велика чињеница реалности човековог постојања ... ако се пажљивије посматра људски живот, лако се открива да је он сав, уз све слепило и недостатке ... нејасно и изобличено испољавање те основне чињенице. Кад тражимо богатство, уживања, почаста ... ми у суштини увек тежимо једноме: да спасемо себе, да нађемо основу за наше биће... ми увек тежимо апсолутном добру и истинском животу ... (Франк, 2007: 62).

Из наведеног јасно сазнајемо потребу стварне одговорности оних који себе траже и налазе у богочовечанској пуноћи вере. Будући остварени у стварности заједницења у Богу и са Богом, неопходно је да будемо отворени за сваког човека, без обзира на све постојеће различитости. Поступајући тако, показујемо пуноћу богољубља и човекољубља као јединим правим мерама успешности сваког верника.

Све наведено у вези са питањем среће и успеха у контексту хришћанске онтолошке етике недвосмислено показује да се ради о људским постигнућима, а не о готовим стањима која се безусловно прихватају или намећу споља. Богочовечанска динамика вере подразумева благодатно-подвижничко садејство у коме су Божји дарови и наша дела у сталном стваралачком сусрету, јер је само на тај начин могуће остварити добар успех. То значи да нико ништа не може сам од себе и само за себе, потребно је стваралачко заједницење у пуноћи одговорне слободе и неизмерне љубави. Неопходно је да свако претходно победи себе и ослободи се себичности у себи како би се сусрео са другим на прави начин. Тада је свако отворен, што омогућава стваралачко заједницење и заједнички успех многих. Дакле, спремност да се заједнички ствара са другим људима важан је предуслов заједницења, које почиње сусретом и продужава се договором као добрим резултатом сусрета. Штавише, понекад договор може изостати, али то не мора бити коначни разлаз, већ чекање нових и бољих могућности. Због тога нико не треба да се повлачи у самоћу да би се злопатио или смишљао начине да се освети другима. Потребно је увек бити спреман за нове стваралачке сусрете, који су увек добра могућност остварења многих. Због тога слободно можемо рећи да су срећа и успех,

као одреднице хришћанског етоса, задаци које сваки одговорни хришћанин треба да извршава трудећи се да побеђује саможивост. Све док човек не успе да победи себе, самолишава се искуства плодносног сусрета и заједницења са другим, није срећан и успешан јер то не жели. Нико му ништа не ускраћује, он се самолишава јер је отуђен у себи и од Бога и од људи. Нико њега није одбацио, он се затворио сам у себе умишљајући да може бити срећан и успешан сам по себи и сам за себе. То је опасан егзистенцијални вакуум, који би свако требало да препозна у себи и отклони из себе, а то захтева вишеструко ангажовање на свим стваралачким пољима.

Животно стваралаштво је вишеструко и различито, условљено је многим чињеницама, пре свега и изнад свега човековом слободом. То није само питање избора, већ и спремности прилагођавања којим одговорна личност надилази самовољу и саможивост. Дакле, свако стваралаштво је пре свега личносно јер је једино тако могуће стварно заједницење. Иако нема места уопштавању, све стваралачке подвиге могуће је поделити на три нивоа или „три спрата цивилизације“: економски, културни и култни. Основно правило у економији јесте пословно поштење; у култури – толеранција; у култовима – религијама – љубав (Крстић, 1997: 10). Веома је важно да у свему овоме постоји двосмерност: силажење одозго надоле и узлажење одоздо нагоре. Теолошка основа у свему томе је Христово силажење са Неба на земљу и вазнесење са земље на Небо у слави седења са десне стране Оца. То захтева верничку одговорност тако што се ненасилно сведочи динамика спасења умесним поступањем без идеолошког фанатизма. Због тога би сваки искрени верник при суочењу са неприхватањем истина вере требало да се увек пита где је погрешио, а не да у другима тражи кривце. То је могуће само онда кад човек успе да у себи победи све страхове и неизвесности јер ако у томе не успе, он ће безуспешно покушавати да се „ослободи“ својих страхова наметањем себе и својих ставова другима. Неће разумети да то не може бити језик вере у стању затворености и отуђења које онемогућава живи динамизам праве вере и стваралачке пуноће живота. Важно је и потребно разрешити све своје унутрашње блокаде уместо једностраног приступа који подразумева тражење кривца у другима. На психолошком плану препознају се три нивоа страха: *површинска прича* са два начина: оно што се дешава и оно што захтева акцију; *унутрашње стање* као схватање себе и своје способности прилагођавања у свету; *ја са тим не могу да се носим* ниво је који нас „држи у шкрипцу“. Али, уместо несигурности требало би веровати у себе, „створити више вере у своје способности да се носимо са свим што нам се догоди“, што је преточено у савет: „Осетите страх и суочите се са њим“ (Џеферс, 2001: 23-29). Допринос неоптерећене вере као стварног осећања заједнице са Богом и другим људима требало би да буде делотворан. То подразумева креативност и прогресију верничког корпуса у пуноћи одговорног оптимизма.

Отуђење и усамљеност

Отуђење и усамљеност нестваралачка су стања у која човек долази под теретом саможивости и самовоље. Нико никога не доводи у то стање, свако сам себе сопственом некреативношћу уводи у ове безнадежне ситуације, из којих може изаћи кад год пожели. Само је потребно да то препозна, „дође себи“, и пожели да превазиђе своје егоистичке захтеве који га исцрпљују до изнемоглости. Нагон за отуђењем постоји код многих, само појединци то не успевају да препознају. Размислимо о смислу и значењу става појединаца који желе да се „осамостале“ и „не зависе“ од других. То на први поглед делује као одговорно промишљање, али дубљим увидом јасно се препознаје човекова жеља да се отуђи од других, руковођен саможивошћу која не може бити стваралачка одредница. Једно је желети преузети одговорност за себе и свој живот, а сасвим друго је изоловати се и одустати од живота. Свеједно је да ли у немоћној неуспешности или у саможивој успешности у стицању, човек који се повлачи у себе да би сакрио своје „понижење“ или сам у себи и за себе „заслужено уживао“, губи стваралачку динамику. Човек не ствара, само стиче и троши, предаје се стихији преживљавања, што се неминовно окончава безизлазом отуђења и усамљености. То је стање које јасно идентификују речи:

Жеђ за истицањем и моћи претвара се у нагонско кретање ... које истовремено означава и човеково удаљавање од Бога и наравно дезоријентисаност ... Индивидуализам, интерес, егоистички захтеви, неосетљивост и безверје најкарактеристичније су манифестације моћи ... које су детерминисале квалитет читавих цивилизација ... Овим путем кретала се и Ничеова философија ... Ничеов натчовек символ је превласти ... Ниче је жестоко критиковао стандардизоване етичке вредности ... етику је видео као изум слабих, чији је циљ био да ограниче власт јаких и моћних ... Трка за наоружањем, мултинационални финансијски гиганти ... политички тоталитаризми, финансијске малверзације, архитектонски монструми ... само су неки докази примене философије „натчовека“ ... Исто, па чак и још драстичније је стање човека у његовим свакодневним односима ... Њега асоцијални егоизам нагони да чини радње које наносе ране његовој кохерентности са друштвом ... и коначно га претварају у опасан асоцијални фактор ... Саможивост, која се креће брзином аутомобилског точка ... гради један заслепљени егоизам, који не може да појми смисао односа са ближњим. Таквим ставом, егоцентрична жеђ за истицањем и моћи води индивидуалне амбиције у ништавило, а партијску хистеричност у фашизам ... Ова жеђ затвара у себе луциферску ароганцију. Она је претња самој духовној ипостаси човека ... (Манзаридис, Јулцис, Петру, Дзумакас, 2004: 56-60).

Јасно је, дакле, да неуспех човека доводи до безнађа, које се додатно увећава онда кад се умишљени „велики успех“ оконча другачије од намера и очекивања саможивог човека. Такав човек избегава сусрет са реалношћу под теретом несносног стида због неуспеха, уместо да се хра-

бро суочи са стварношћу знајући да ће, што је пре прихвати, лакше моћи да је промени на боље. Суочење са реалношћу креативан је поступак, није пасивно пристајање, него је предуслов за дубље промишљање новог стваралаштва. Нажалост, човек се брзо истроши кад је неспреман да прихвати оно што надилази његове сазнајне моћи и стваралачка постигнућа. Ако он није најбољи у свему, онда нико није успешан и ништа није добро. Безизлаз је једино опредељење неоствареног човека, који може имати много ствари око себе, а ипак немати у себи радост постојања. Штавише, он има и свој друштвени живот, у коме је врло активан, па и породицу и много оних које је убедио да зависе од њега, али остаје усамљеник у самом себи. Нико и ништа не радују га, испражњен је од смисла, остварује изузетне резултате у професионалном животу и веома је цењен као стручњак у многим областима бављења и интересовања. Тако заглављан сам у себе и оптерећен похвалама других, он ни не жели да постави себи питања: какав је као човек и у чему је смисао живота? Што више одлаже ова питања о себи, биће му теже онда кад се суочи са наведеним питањима. Уместо да да одговор, смишљаће изговоре и наставиће своју саможиву самоћу, која ће га гурати све дубље у отуђење које је већ прогласио својим природним стањем. Прихватиће бесмисао и безизлаз као своје мере живота, мислећи притом да ужива у свом отуђењу и пркосу постојању. То изражавају речи:

Овог трену ако постојим то је зато што мрзим постојање ... Ја сам тај који вуче себе из непостојања, за којим тежим. Мржња и гађење на постојање су прави начини који чине моје биће да постојим, и који ме гурају у постојање ... (Сартр, 2009: 82)

Важно је разумети оваква човекова стања јер је то предуслов за отворену комуникацију у којој је могуће подстаћи га да промишља начине превазилажења безизлаза. Важно је да сваки појединац препозна своју тескобу као тешко стање које је сам проузроковао, јер ће тада пожелети да новим стваралачким увидом промишља даље поступке. Разумеће да није добро неделатно предавање бесмислу самоће и отуђености.

Верујући човек много лакше превазилази стање отуђености у себи, само је потребно да његова вера буде осмишљена саборном свешћу, слободна од егоцентризма. Снагом свог уверења моћи ће да превазилази све тешке тренутке који могу довести до жеље за отуђењем, како код себе, тако и код оних са којима је у животној комуникацији. Јеванђелска *Прича о блудном сину* (Библија, 2010: Лк. 15: 11-32), у контексту наше теме може бити насловљена и као *Прича о два начина човековог отуђења од Бога, другог и себе*. Као што је познато, старији син остао је уз оца, руковођен логиком пасивног наследника, док је млађи показао наследничку нестрпљивост, затражио свој део, отишао у „туђу“ земљу – отуђио се. Али кад је његово отуђење достигло крајњи бесмисао, превазишао је стид и храбро одлучио да се врати Оцу дубоко верујући у Његову љубав и добронамерност. Старији је животарио у страху, самоускрађивао се у страху од губитка и негде у дубини свога бића ликовио због чињенице да је његов млађи брат отишао. То своје непрепознато отуђење јавно је показао приговарају-

ћи Оцу што воли свог „грешног“ сина, кога није доживљавао као свога брата. Зато и говори: „твој син“, а не: мој брат. То његово отуђење теже је и безизлазније утолико што он из њега не тражи излаз, будући оптерећен својим интересом. Он је ту, не иде нигде, али ништа не чини слободно јер је оптерећен страхом за себе и свој интерес. Такав човек слика је пасивног верника који само „наслеђује традицију“ без личног стваралачког искуства. Њему све смета и он се понаша као сурови судија других људи, дајући себи право да и Богу забрањује да воли оне које проглашава „грешницима“. Отуђење млађег сина на самом почетку било је много теже, али га је превазишао спремношћу да се промени на боље. Успео је јер је то стварно и желео, Очева добронамерност томе је допринела. Због тога је овај јеванђелски догађај увек добар пример кад промишљамо о нашим могућностима превазилажења отуђења, али треба промишљати о њему и у контексту поданичког пасивизма старијег сина. То је стање у које може упасти сваки човек који се диви себи и својој вери, а да тога и не буде свестан. Дакле, сваки човек сам себи приређује све животне ситуације и сваки наш осећај усамљености последица је жеље за саможивошћу – отуђењем од других, које се окончава отуђењем од смисла постојања. Све то могуће је променити на боље, само је потребно препознати своје лоше стање и пожелети да га учинимо бољим. Све док смо оптерећени потребом да себе видимо као жртве односа, ми сами продубљујемо своје незнање и све што чинимо постаје приговор у стању злобе и зависти. Тако губимо радост постојања и обесмишљавамо све што би могло бити означено као наша добродетелј јер нисмо слободни од многих страхова и себичних интереса. Усамљени смо, дакле, све док у свима видимо супарнике који нас угрожавају, а не слободне личности којима је Бог силом своје љубави понудио вечност као и нама. Онда кад ово исправно разумемо, ми престајемо да робујемо својим егзистенцијалним страховима и затварамо све нестваралачке празнине у себи, престајемо да се поредимо са другима у намери да све присилимо да нас виде као најбоље. Само кад успемо да друге и себе видимо на овај начин, моћи ћемо да превазиђемо осећај усамљености и неостваривости у себи јер ћемо у лепоти заједницења превазићи сва отуђења. Треба рећи и то да није добро мислити да су усамљеност и отуђење „усуд нашег времена“, јер то би представљало опасан пасивизам. Човек је у сваком времену усамљен и отуђен онолико колико жели, а не колико то мора да буде. Знајући ово, ми можемо победити све своје недостатке и помоћи једни другима у превазилажењу многих промашаја, само је потребно да много више верујемо у сопствене могућности и уважавамо постигнућа једни других. Тада се свако труди да буде стварно добар и добронамеран, а не интересно и привидно добар, у стању оптерећености да буде најбољи по сваку цену. Све док пристајемо да будемо следбеници идеја, идеологија и идеолога, ризикујемо да посрнемо у неко ново отуђење и да у маси присталица будемо усамљени и неостварени.

Литература

1. Библија (2010). *Свето писмо Старог и Новог завета*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
2. Ватимо, Ђ. (2008). *Нихилизам и еманципација*. Нови Сад: Адреса МБМ плас.
3. Јанарас, Х. (2000). *Азбучник вере*. Нови Сад: Беседа.
4. Колаковски, Ј. (2009). *Да ли је Господ Бог срећан*. Чачак – Београд: Градац.
5. Крстић, Д. (1997). *У почетку беше смисао*. Београд – Ваљево – Фоча: Хришћанска мисао.
6. Манзаридис, Г. Јулцис, В. Петру, Ј. Дзумакас, Н. (2004). *Теме хришћанске етике*. Крагујевац: Каленић.
7. Манзаридис, Г. (2011). *Хришћанска етика*. Крагујевац: Каленић.
8. Мацукас, Н. (2005). *Проблем зла*. Крагујевац: Каленић.
9. Сартр, Ж. П. (2009). *Мучнина*. Београд: Паидеиа.
10. Сонди, Ј. (2013). *Каинов комплекс*. Београд: Прометеј.
11. Франк, С. (2007). *Смисао живота*. Београд: Логос.
12. Џеферс, С. (2001). *Осетите страх и суочите се са њим*. Београд: Верба.

Ljubivoje Stojanović

A THEOLOGICAL CONTEMPLATION OF HAPPINESS AS CREATIVE SUCCESSFULNESS AND ALIENATION AS NON-CREATIVE SELF-WILL

Summary: *Man is free personality - being that is constantly seeking the measure and meaning. Often faced with many sideways that can be overcome only by constant acquisition of new knowledge about life that encourage enlightened religiosity. Wrong religiosity, as the fear of a greater and lack of desire for knowledge, capable of self-esteem, leading to the internal disharmony that is projected in all of life's relationships. It is therefore important and necessary to man to be constantly creative and progressive trying to foster a culture of dialogue so it will respect the otherness of others without prejudice. Checking the actual performance that should be a degree of willingness to accept the conclusion: "We agree to disagree" without a sense of threat and without the need for domination and discrimination. Then every interpersonal communication will get their meaningful fullness, because no one will be burdened by the need for alienation and introversion. So all together we manage the venture and the open anthropology project and joyful cosmism.*

Key words: *man, alienation, creativity, communication, theology.*

Примљено: 18. 12. 2016. године.
Одобрено за штампу: 18. 01. 2017. године.